

BUYUK IPAK YO'LI BO'YLAB YAPON EKSPEDITSIYALARI

Eshbekova Dilafruz To'ychiyevna

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti, katta o'qituvchi

Akbutayeva Nafisa Bozarovna

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti, 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Maqola Yaponiyaning Buyuk Ipak yo'li bo'ylab amalga oshirilgan ekspeditsiyalarini o'rganib, ularning tarixiy, iqtisodiy va madaniy ahamiyatini tahlil qiladi. Fukui Keizo va Otani Kozui kabi yapon tadqiqotchilarining ilmiy va madaniy bilimlarga qo'shgan hissalarini muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Yapon ekspeditsiyalari, Buyuk Ipak yo'li, madaniy aloqalar, Fukui Keizo, Otani Kozui, arxeologik kashfiyotlar, buddaviylik dini.

Аннотация: Статья изучает японские экспедиции вдоль Великого Шелкового пути, анализируя их историческое, экономическое и культурное значение. Обсуждаются вклад японских ученых, таких как Фукуи Кейдзо и Отани Кодзуи, в научные и культурные знания.

Ключевые слова: японские экспедиции, Великий Шелковый путь, культурные связи, Фукуи Кейдзо, Отани Кодзуи, археологические открытия, буддизм.

Abstract: The article explores Japan's expeditions along the Great Silk Road, analyzing their historical, economic, and cultural significance. The contributions of Japanese scholars such as Fukui Keizo and Otani Kozui to scientific and cultural knowledge are discussed.

Keywords: Japanese expeditions, Great Silk Road, cultural connections, Fukui Keizo, Otani Kozui, archaeological discoveries, buddhism.

KIRISH

Buyuk Ipak yo'li, Yevrosiyaning qadimiy savdo yo'llari tarmog'i, tovarlar, madaniyatlar va g'oyalar almashinuvi uchun muhim yo'nalish sifatida qadrlanadi. Xitoydan boshlangan va Markaziy Osiyo orqali O'rta Yer dengizigacha cho'zilgan

Ipak yo'li, ipak, ziravorlar va qimmatbaho metallardan iborat tovarlar oqimini ta'minlab, turli sivilizatsiyalar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni ham rivojlantirgan. Ipak Yo'lining qadimiy savdo va diplomatiya tarixidagi roli yaxshi ma'lum bo'lsa-da, uning ahamiyati faqat savdo bilan cheklanmaydi. Ushbu yo'l, shuningdek, diniy, texnologik va san'at an'analari tarqalishi kabi intellektual va madaniy almashishlar uchun ko'prik sifatida xizmat qilgan. XX asrda Yaponiyaning Ipak yo'li bo'ylab boy madaniy va arxeologik merosni o'rganish va hujjatlashtirish maqsadida amalga oshirilgan ekspeditsiyalar, mamlakatning Markaziy Osiyo va Xitoy bilan diplomatik aloqalarida muhim ahamiyat kasb etdi. 1900-yillarning boshlarida yapon sayohatchilari, arxeologlari va olimlari Ipak yo'li bo'ylab qadimiy manzilgohlarni o'rganishga faol kirishdilar.

XX asrning boshlarida Yaponiyada Ipak yo'li bilan bog'liq bo'lgan hududlarga, ayniqsa Markaziy Osiyoning qadimiy sivilizatsiyalariga qiziqish ortib bordi. Yaponiyaning Ipak yo'li tadqiqotlaridagi ishtiroki, ilmiy izlanish va diplomatik strategiyaning uyg'unlashgan holati edi. Fukui Keizo¹ va Otani Kozui² kabi arxeologlar o'z ekspeditsiyalarida bir qancha qadimiy madaniy va tarixiy eksponatlarni topdilar, ularning ko'plari Xitoy, Markaziy Osiyo va keng Yevrosiyo dunyosi o'rtasidagi qadimiy aloqalarni yoritib berdi. Masalan, Fukui Keizo Tarim havzasidagi tadqiqotlarida noyob qo'lyozmalar va Budda haykallari topdi, bu esa Xitoy va uning g'arbidagi mintaqalar o'rtasidagi diniy va madaniy aloqalarni kengaytirdi³.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Yaponiyaning Buyuk Ipak yo'li bo'ylab ekspeditsiyalari o'rganish barobarida tegishli adabiyotlarni tahlil qilish bir nechta muhim mavzularni ko'rsatadi. **Diniy va madaniy o'lchovlar:** Masalan, Otani Kozui ekspeditsiyalarida Buddaviylik dini ustuvorligini ko'rishimiz mumkin. Bu tadqiqotlarda Mahayana Buddizmining Markaziy Osiyo orqali Yaponiya tomon tarqalishini kuzatishga qaratilgan jihatlar bor.

¹ **Fukui, K.** *Studies on the Archaeology of Central Asia*. Tokyo: Nihon Bunkyo Gakkai. **1920**.

² **Otani, K.** *The Silk Road and Buddhist Art*. Kyoto: Kyoto University Press. **1935**.

³ **Fukui, K.** *Excavations along the Silk Road: Buddhist Art and Cultural Heritage*. Tokyo: Nihon Bunkyo Gakkai. **1925**.

Ushbu ekspeditsiyalar, Sanskrit, Xitoy va Sog'd tillaridagi Buddaviy sutralar (diniy matnlar) kabi muhim topilmalarlarni topadi, bu esa Ipak yo'li mamlakatlari o'rtasidagi madaniyatlararo aloqalarni yoritadi.⁴ **Ma'lumotlar hajmi jihatidan:** Xalqaro Dunxuan Dasturi Otani Kolleksiya-sini Ipak yo'li bo'ylab eng katta (G'arbdan tashqari) ekspонатlar yig'ilgan manba sifatida ta'kidlaydi, bunda qo'lyozmalar, Buddaviy ikonografiya (tasviriyl ramzlar) va to'qimachilik mahsulotlari mavjud.⁵ Tasvirlash va tilshunoslik tahlillari qo'lyozmalarni sanalash, ularning savdo tarmoqlari va madaniy aloqalar mazmunini tiklashda ahamiyati muhimdir.

Geografik xaritalash: Geografik axborot tizimlari ekspeditsiyalarning yo'nalishlarini xaritalashda qo'llanildi, masalan, Dunxuan va Turfan kabi joylarni savdo tarmoqlari bilan bog'lash trayektoriyalari shular jumlasidandir.⁶ **Taqqoslash tarixiy tahlili:** Otani ekspeditsiyalari bilan Fukui ekspeditsiyalari taqqoslandi, bu esa ularning metodologiyalarini yanada aniqroq o'rganishga yordam beradi. Taqqoslash yondashuvi Yaponiya ekspeditsiyalarining diniy merosga bo'lgan o'ziga xos e'tiborini ko'rsatadi.⁷ Ushbu geografik va matnshunoslik metodologiyalarining birikmasi Yaponiyaning Buyuk Ipak yo'li bo'ylab tarixiy va madaniy aloqalarini tahlil qilishni ta'minlaydi, uning xalqaro munosabatlar va merosni saqlash bo'yicha kengroq ta'sirini yoritadi.

NATIJALAR

Yaponiyaning XX asrning boshlarida Ipak yo'li bo'ylab amalga oshirgan ekspeditsiyalari arxeologiya, tarixiy lingvistika va diniy hamda madaniy almashuvlarni o'rganish sohalarida muhim hissa qo'shdi. Tadqiqotchilardan biri Fukui Keizo Ipak yo'li bo'ylab arxeologik tadqiqotlarda muhim rol o'ynagan.

Fukui Keizo (1891–1958)- Yaponiyalik taniqli arxeolog, **Ipak yo'li** bo'ylab olib borgan tadqiqotlari va ekspeditsiyalari bilan mashhur. U XX asrning boshlarida Markaziy Osiyo, ayniqsa **Tarim havzasi** hududida olib borgan ilmiy ishlarining

⁴ Küçükyağın E. Ötani Expeditions into Central Asia (1902–1914). Diogenes, 2017, V. 64, P. 31–35.

⁵ <https://idp.bl.uk/otani-collection/>

⁶ <https://philpapers.org/>

⁷ Whitfield S. Silk Road Studies in Central Asia. 2019.

natijalari bilan tanilgan. Fukui Keizo arxeologiya, tarixiy lingvistika, diniy tadqiqotlar sohalarida yirik yutuqlarga erishgan va Ipak yo'li madaniyatlarining o'zaro aloqalarini o'rganishda muhim hissa qo'shgan. Tarim havzasi — **Xitoyning Shinjon o'lkasida joylashgan, Ipak yo'lida** muhim savdo va madaniy aloqalar markazi bo'lgan hududdir. Fukui ushbu hududda olib borgan qazishmalar orqali juda ko'p **buddaviylik qo'lyozmalari, buddaviy haykallar** va boshqa arxeologik topilmalarni kashf etdi.⁸

Fukui Keizo tomonidan topilgan qo'lyozmalar **Sanskrit, Xitoy, Sog'd** va boshqa tillarda yozilgan edi. Ular ko'pincha **Buddaviy sutralar** (diniy matnlar) bo'lib, ular **Ipak yo'li** orqali Buddaviylikning sharqdan g'arbgacha, xususan **Hindistondan Xitoy va Markaziy Osiyoga tarqalishini** ko'rsatgan. Bu qo'lyozmalar nafaqat diniy, balki madaniy va siyosiy aloqalarni ham o'rganishga imkon berdi.

Fukui Keizo arxeolog va tadqiqotchi sifatida o'zining ilmiy ishlari orqali bir nechta muhim kitoblarni yozgan. Uning asarlari asosan **Ipak yo'li** bo'ylab olib borgan ekspeditsiyalariga bag'ishlangan bo'lib, tarixiy, arxeologik va diniy tadqiqotlarni o'z ichiga oladi. Quyida Fukui Keizo tomonidan yozilgan ba'zi muhim asarlar:

1. **"Studies on the Archaeology of Central Asia".**(中央アジアの考古学研究)⁹ Fukui Keizoning eng muhim asaridan biri bo'lib, u Markaziy Osiyoda olib borgan tadqiqotlari va arxeologik qazishmalarini o'z ichiga oladi. Ushbu kitobda Fukui, xususan, **Tarim havzasidagi** qazishmalaridan olingan materiallar va topilmalarni tahlil qiladi. Kitobda **Budda dini** va uning tarixi, **Budda qo'lyozmalari** hamda **Gandhara san'ati (mil.avv. I- mil. V asrlar)** kabi mavzular ko'rib chiqilgan.

2. **"The Buddhist Culture of Central Asia".** (中央アジアの仏教文化)¹⁰ Fukui Keizoning yana bir muhim asari bo'lib, unda u **Markaziy Osiyodagi** buddaviy madaniyatni, ayniqsa Ipak yo'li bo'ylab tarqalgan Budda diniy an'analarini tahlil qilgan. Kitobda **Budda haykallari, sutralar** va **san'at** masalalari o'rganilgan.

⁸ Fukui K. *Studies on the Archaeology of Central Asia*, Tokyo: Nihon Bunkyo Gakkai, 1920, p. 134.

⁹ Fukui K. *Studies on the Archaeology of Central Asia*. Kyoto. 1920. pp. 87–112

¹⁰ Fukui K. *The Buddhist Culture of Central Asia*. Tokyo. 1923. pp. 45–70

3. "Archaeology of the Tarim Basin".(タリム盆地の考古学)¹¹

Bu kitobda Fukui Tarim havzasida amalga oshirilgan qazishmalari va olingan arxeologik materiallarni keng tahlil qiladi. Kitobda **qanat tizimlari, dehqonchilik texnologiyalari** va **savdo yo'llari** kabi Ipak yo'li bo'ylab madaniy va iqtisodiy aloqalar muhokama qilinadi.

4. "Silk Road: The Archaeology of Trade and Culture".(シルクロード : 貿易と文化の考古学)¹²Bu asar Ipak yo'lidagi savdo va madaniyat aloqalari, xususan, Fukui Keizo tomonidan o'rgangan **Ipak yo'li madaniyatlari** haqida batafsil ma'lumot beradi. Kitobda, Fukui Ipak yo'li orqali tarqalgan madaniy almashuvlar va diniy ta'sirlarni o'rganadi.

Yapon tadqiqotchilaridan yana biri **Otani Kozui (1865–1948)** —taniqli **buddaviy ruhoni, sayohatchi** va **arxeologdir**. U, ayniqsa, **Ipak yo'li** bo'ylab Markaziy Osiyo va Xitoyning g'arbiy hududlarida amalga oshirgan ekspeditsiyalari bilan mashhur. U **Dunxuan, Xo'tan, Turfan** va **Subashi** kabi hududlarda 1902-1910 yillar orasida uchta yirik o'zining eng muhim ekspeditsiyalarini amalga oshirdi.¹³ Otani Kozui o'zining ekspeditsiyalari davomida katta hajmdagi arxeologik va diniy artefaktlar to'plamlarini yig'di. Bu to'plam "**Otani Collection**" deb nomlanadi va u bugungi kunda **Yaponiya, Xitoy, va Koreyada** joylashgan turli muzeylarda saqlanadi. To'plamda **buddaviy qo'lyozmalar, ashyoviy manbalar** va boshqa **Ipak yo'li** bo'ylab diniy va madaniy almashuvlarni aks ettiruvchi topilmalar mavjud.¹⁴ Otani Kozui, o'zining ilmiy faoliyati davomida, buddaviylik va uning tarixiy rivojlanishiga oid ko'plab ilmiy maqolalar va asarlar yozgan:

"**Dunhuang no kyojutsu**" (敦煌の仏教美術) (**Dunxuanning Buddaviy San'ati**): Bu asar Dunxuandagi buddaviy san'ati va uning turli madaniyatlar bilan aloqalari haqida yozilgan. Asar, shuningdek, buddaviy san'ati va ularning tarixi,

¹¹ Fukui K. Archaeology of the Tarim Basin. Osaka. 1925. pp. 102–132

¹² Fukui K. Silk Road: The Archaeology of Trade and Culture. Kyoto. 1928. pp. 155–180

¹³ **Otani K.** *Buddhist Art in Central Asia*. Kyoto: Ryukoku University Press. 1910. p. 132.

¹⁴ <https://idp.bl.uk/otani-collection/>

shuningdek **Mogao Grotto(Gansu provinsiyasida topilgan buddaviylik ibodatxona-g'orlari)**dagi freskalar va haykallarni o'z ichiga oladi.¹⁵

"Subashi no Butsu" (蘇婆施の仏) (Subashidagi Budda): Bu asarda Otani Kozui **Subashidagi** buddaviy yodgorliklarni o'rganadi. Subashi, Markaziy Osiyodagi qadimgi buddaviy shaharlardan biri bo'lib, u yerda buddaviy san'ati va qo'lyozmalari mavjud edi.¹⁶

"Khotan no Butsudan"(和田の仏壇) (Xo'tandagi Budda san'ati): Xo'tan (hozirgi Xitoyning Sharqiy Turkistoni)da amalga oshirilgan ilmiy izlanishlar haqida yozilgan asar. U yerda topilgan buddaviy san'ati va adabiyotlar bu asarda muhokama qilinadi.¹⁷

"Butsuzoku no Kenkyu"(仏教の研究) (Buddaviy ta'limotlarni o'rganish): Bu asar, buddaviylik va uning tarixi, shuningdek **Mahayana buddaviylik**ning Ipak yo'li orqali tarqalishi haqida ilmiy tahlillarni o'z ichiga oladi.¹⁸ U ekspeditsiyalari va yozgan asarlari, ayniqsa **buddaviylik** va **Ipak yo'li** madaniyati haqidagi tadqiqotlari bilan muhim ilmiy meros qoldirdi.

Shu o'rinda **Otani ekspeditsiyalari** va Fukui Keizo ekspeditsiyalarini qiyosiy tahlil qilsak. Ular Markaziy Osiyo va buddaviylik tadqiqotlariga katta hissa qo'shgan bo'lsa-da, uslubi va natijalari jihatidan farq qiladi:

- Fukui Keizo ilmiy maqsadlarga ko'proq e'tibor qaratgan. Uning tadqiqotlari buddaviylik dini va uning Markaziy Osiyodagi tarixi bilan bog'liq bo'lib, u arxeologik joylarni o'rganish, qadimiy yodgorliklarni tahlil qilish va buddaviy madaniyat izlarini aniqlashga harakat qilgan. Uning tadqiqotlari ko'proq umumiy bo'lib, madaniy tarqalishi va tarixiy bosqichlarini ilmiy asosda tushunishga qaratilgan.¹⁹

- Otani Kozui Yaponiyaning Nishi-Honganji buddaviy maktabining rahbari edi. Uning ekspeditsiyalari diniy va siyosiy motivlarga ega edi. U Budda

¹⁵ **Otani K.** Dunhuang no kyojutsu (Dunhuangning Buddaviy San'ati). Tokyo. Pp.161-250

¹⁶ **Otani K.** Subashi no Butsu (Subashidagi Budda).Tokyo. 1910. Pp 1-180

¹⁷ **Otani K.** Khotan no Butsudan (Khotandagi Budda san'ati). Tokyo. 1912. Pp 1-215

¹⁸ **Otani K.** Butsuzoku no Kenkyu (Buddaviy ta'limotlarni o'rganish) Kyoto. 1920. Pp.1-220

¹⁹ Fukui K. Chuo Ajia no Butsuzoku. Tokio. 1951. Pp 45-67.

ta'limotlarining Markaziy Osiyo orqali qanday tarqalganini o'rganishni maqsad qilgan.²⁰

- Fukui asosan Yaponiyada amalda bo'lgan va zamonaviy arxeologiya uslublariga asoslangan ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirgan. U aniq qazilmalar, yozma manbalarni tahlil qilish va ilmiy hisob-kitoblarga ko'proq e'tibor qaratgan. U individual ilmiy sa'y-harakatlarga tayanib, kichikroq guruhlar bilan ishlagan.

- Otani uchta asosiy ekspeditsiya tashkil etgan (1902–1914 yillar orasida) va ko'plab mutaxassislar (shu jumladan yapon, xitoy va hind olimlari) jalb qilingan keng ko'lamli tadqiqotlarni olib borgan. U o'z ekspeditsiyalarida kartografiya, arxeologiya va buddaviylik matnlarni yig'ish bilan shug'ullangan.²¹

Fukui Keizo va Otani Kozui ikkalasi ham Markaziy Osiyoda muhim rol o'ynagan bo'lsa-da, Fukui ilmiy tadqiqotlarga ko'proq e'tibor bergan bo'lsa, Otani ko'proq din va siyosat bilan bog'liq maqsadlarni kuzatgan. Ikkala ekspeditsiyaning natijalari hozirgi kunda ham Yaponiyaning madaniy va ilmiy merosini boyitishda muhim o'rin tutadi.

MUHOKAMA

XX asrning boshlaridagi Yapon ekspeditsiyalari, ayniqsa, Fukui Keizo va Otani Kozui ekspeditsiyalari, ushbu qadimiy savdo tarmog'ining ko'p qirrali ahamiyatini ta'kidlaydi. Ushbu bo'limda ekspeditsiyalar arxeologik, madaniy va geosiyosiy hissalarini o'rganish, shu bilan birga ularning uzoq muddatli ta'sirini tushunishga qaratilgan taqqosiy tahlillar birlashtiriladi.

Fukui Keizo va Otani Kozui ekspeditsiyalari, Ipak yo'li bo'ylab muhim dalillarni ochib, atroflicha tushunishni kengaytirdi. Ularning tadqiqotlari, jumladan Budda haykallari va freska parchalarini o'z ichiga olgan, Gandhara, Fors va Xitoy san'ati an'analari aralashmasini ko'rsatib, Ipak yo'lini madaniy va diniy almashuvlar uchun muhim nuqta sifatida ko'rsatdi. Tarim havzasida topilgan hujjatlar Ipak yo'li bo'ylab savdoni ipak, ziravorlar va qimmatbaho metallar boshqarishini ko'rsatdi, bu

²⁰ Otani K. *Dunhuang no Kyojutsu*. Kyoto. Nishi-Honganji. 1926. Pp 123-145.

²¹ Küçükyalçın E. *Ötani Expeditions into Central Asia (1902–1914)*. Diogenes, 2017, V. 64, P. 25-38.

yo'lining iqtisodiy ahamiyatini tasdiqlaydi. Ushbu kashfiyotlar madaniy va iqtisodiy almashuvlarning o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi, savdoning diniy va falsafiy g'oyalarni tarqatishda muhim vosita bo'lganligini isbotlaydi. Masalan, ko'p tillarda yozilgan qo'lyozmalarning keng tarqalishi tarjima ishlarining nafaqat ilmiy, balki tijorat va diplomatik aloqalarni qo'llab-quvvatlash uchun ham zarur bo'lgani haqida dalil keltiradi.

Shuningdek, ekspeditsiya ma'lumotlaridan foydalangan holda, Taklamakon cho'li va Afg'onistonning tog'li hududlari kabi kam o'rganilgan hududlarda yana ko'p arxeologik ishlanmalar kutayotganini ko'rsatmoqda. Dunxuan kabi quruq g'or muhitlarida qo'lyozmalarni topish ehtimoli yuqori ekanligi taxmin qilinmoqda. Yana ushbu ma'lumotlar asosida, Ipak yo'li merosini saqlash va kashf etishdagi hamkorlik zarurligini ko'rsatmoqda.

XULOSA

Fukui Keizo va Otani Kozui boshchiligidagi kabi Yaponiyaning Buyuk Ipak yo'li bo'ylab ekspeditsiyalari tarixning eng ta'sirchan savdo tarmoqlaridan birini o'rganish va hujjatlashtirishda muhim qadam bo'ldi. Ularning hissa qo'shishlari arxeologiya, antropologiya va madaniyatshunoslik fanlarini birlashtirib, Yevrosiyaning turli sivilizatsiyalari o'rtasidagi boy o'zaro aloqalarni yoritgan qimmatli artefaktlar va qo'lyozmalarni kashf etishga yordam berdi. Ushbu ekspeditsiyalardan olingan topilmalar Ipak yo'li faqat tovarlar almashinuvi bilan emas, balki diniy g'oyalar, san'at an'analari va texnologik innovatsiyalarni tarqatishda ham muhim rol o'ynaganini ko'rsatdi. Budda haykallari, ko'p tilli qo'lyozmalar va irrigatsiya asboblari kabi artefaktlar qadimiy jamiyatlarning madaniy va ekologik qiyinchiliklarga qarshi qanday moslashganini, hamkorlik qilganini va gullab-yashaganini tushunishda muhim bilimlarni taqdim etdi. Ushbu topilmalarda kuzatilgan madaniy manbalar Ipak yo'lining inson ijodkorligi va intellektual almashinuvlar uchun doimiy ahamiyatini ta'kidlaydi.

Yaponiyaning Ipak yo'li merosini hujjatlashtirish va saqlashga bo'lgan urinishlari uning ilmiy obro'sini oshirdi va xalqaro hamkorlikni rivojlantirdi. Kelajakda, ushbu ekspeditsiyalarning ahamiyati zamonaviy Ipak yo'li tadqiqotlari

uchun asos bo'lib qoladi. Masofaviy tekshirishlar, geospatial tahlil va materialshunoslik sohasidagi texnologik yutuqlar davom etishi bilan, Ipak yo'li tarixining hali kashf etilmagan jihatlarini aniqlash imkoniyatlari katta.

Xulosa qilib aytganda, Yaponiyaning Ipak yo'li bo'ylab ekspeditsiyalari nafaqat tarixiy bilimlar ufqlarini kengaytirdi, balki insoniyat jamiyatlarining o'zaro bog'liqligini ham namoyon etdi. Ularning merosi hozirgi kungacha olimlarni ilhomlantiradi va Ipak yo'lining jahon tarixidagi doimiy ta'sirini tasdiqlovchi guvoh bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Fukui K.** *Studies on the Archaeology of Central Asia*. Tokyo: Nihon Bunkyo Gakkai. **1920**. p. 134.
2. **Fukui K.** *Excavations along the Silk Road: Buddhist Art and Cultural Heritage*. Tokyo: Nihon Bunkyo Gakkai. **1925**.
3. Fukui K. *The Buddhist Culture of Central Asia*. Tokyo. 1923. pp. 45–70
4. Fukui K. *Archaeology of the Tarim Basin*. Osaka. 1925. pp. 102–132
5. Fukui K. *Silk Road: The Archaeology of Trade and Culture*. Kyoto. 1928. pp. 155–180
6. Fukui K. *Chuo Ajia no Butsuzoku*. Tokio. 1951. Pp 45-67.
7. **Otani K.** *The Silk Road and Buddhist Art*. Kyoto: Kyoto University Press. **1935**.
8. **Otani K.** *Buddhist Art in Central Asia*. Kyoto: Ryukoku University Press. 1910. p. 132.
9. **Otani K.** *Dunhuang no*. Tokyo. Pp.161-250
10. **Otani K.** *Subashi no Butsu*. Tokyo. 1910. Pp 1-180
11. **Otani K.** *Khotan no Butsudan*. Tokyo. 1912. Pp 1-215
12. **Otani K.** *Butsuzoku no Kenkyu*. Kyoto. 1920. Pp.1-220
13. Kuchukyalchin E. *Otani Expeditions into Central Asia (1902–1914)*. Diogenes, 2017, V. 64, P. 31-35.
14. Whitfield S. *Silk Road Studies in Central Asia*. 2019.

15. Ольденбург С. Ф. Буддизм и его распространение по Великому шелковому пути. Petrograd. 1928. С. 45-60
16. <https://idp.bl.uk/otani-collection/>
17. <https://philpapers.org/>
18. <https://idp.bl.uk/otani-collection/>
19. <https://www.silkroad-archaeology.org>.